

VELİD b. MUGİRE

vet ve gözü önünde duran oğullar verdiğim, kendisine nimetleri serdikçe serdikğim, arkasından daha fazla vermeme bekleyen kişiyi. Hayır, umduğu gibi olmayacak. Çünkü o bizim âyetlerimize karşı inatla direnmektedir. Ben de onu sarp bir yokuşa süreceğim. Zira o düşündü taşındı, ölçtü biçti. Kahrolsun, ne biçim ölçme biçme bu! Ardından yine kahrolsun, ne biçim ölçtü biçti! Sonra baktı, sonra kaşlarını çattı, suratını astı. En sonunda arkasını dönüp gitti ve kibrine yenildi. 'Bu' dedi, 'olsa olsa eskilerden nakledilmiş bir sihirdir; bu bildiğiniz insan sözünden başka bir şey değildir.' Ben onu cehenneme sokacağım ..." (el-Müddessir 74/11-26). Müfessirler bu âyetlerin Velîd b. Mugire hakkında nâzil olduğu hususunda ittifak etmiştir. Velîd'in de içinde bulunduğu Kur'an'la alay eden kimselerle (el-Hicr 15/94-96) ve onların ahlâkî zaafılarıyla ilgili (el-Kalem 68/10-16) âyetler de inmiştir. Bunun yanında Hümeze ve Kâfirûn sûrelerinin de Velîd b. Mugire hakkında nâzil olduğuna dair rivayetler vardır. Onun İslâm'a karşı düşmanlığını gösteren en önemli husus, doğrudan kendisi veya kendisiyle birlikte diğer müşrikler hakkında 104 kadar âyetin inmesidir. Akkâd, Velîd ile yeğeni Ebû Cehil'e dair nâzil olan âyetler kadar başka hiç kimse hakkında âyet inmediğine dikkat çekerek (İbn Hişâm, I, 270-272; Taberî, XXIX, 95-100) onun müşrikler arasındaki önemini vurgulamaktadır (el-Abkariyyât, s. 781-784).

Kaynaklarda, başta Velîd olmak üzere Hz. Peygamber ve Kur'an'la alay eden beş kişinin uğradığı felâketlerin Kâbe'de Resûl-i Ekrem'in yanına gelen Cebrâil tarafından tertiplendiği belirtilmektedir. Buna göre Cebrâil, Kâbe avlusunda bunların her birinin ölümünü hazırlamıştır. Kâbe'ye giren Velîd'in Resûlullah ile Cebrâil'in önünden geçişi sırasında Cebrâil yıllar önce bir oka basmasıyla yaralanan topuğundaki yaraya işaret edince yara açılmış, irin toplayıp şişmiş ve patlayarak doksan yaşını geçmiş olan Velîd'in ölümüne yol açmıştır. Velîd, Hacûn Mezarlığı'na gömüldü (ölümü ve vasiyeti için bk. İbn Hişâm, I, 408-415; İbn Habîb, el-Muhabber, s. 158, 161; Taberî, XIV, 48-51). Velîd şu üç hususun yerine getirilmesini istemiştir: Ölümüne sebep olan, Huzaa kabilesine mensup ok sahibinden intikam alınması, evlenmek için mehrini ödeyip de evlenemediği kızın ailesinden verdiği paranın tahsil edilmesi ve Tâif'te birikmiş parasının faizlerinin istenmesi. Onun pek çok çocuğu arasında

künyesini ondan aldığı Abdüşems ile Âs küçükken, Umâre ile Bedir'de katledilen Ebû Kays müşrik olarak ölmüşler, Hişâm Mekke fethinde, Velîd b. Velîd Bedir'den sonra, Hâlid 8 (629) yılında İslâm'ı kabul etmiştir. Velîd'in iki kızı Fâhite ile Fâtıma da fethin ardından müslüman olmuştur.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 153-154, 195, 262-272, 361-364, 408-415; İbn Habîb, *el-Muhabber*, s. 84, 132, 158, 161, 237, 335-338; a.mif., *el-Mü-nemmak*, s. 224-252, 368; Ezrakî, *Ahbâru Mekke* (Melhas), I, 251-252; İbn Kuteybe, *el-Ma'ârif* (Ukkâşe), s. 551-552, 575; Belâzürî, *Ensâb*, I, 133-137; Ya'kübî, *Târîh*, Necef 1358, I, 227; II, 10; Taberî, *Câmî'u'l-beyân*, XIV, 48-51; XXV, 39-41; XXIX, 14-18, 95-100; Süheylî, *er-Ravzü'l-ünûf*, III, 80, 252-255; İbn Saîd el-Mağribî, *Neşvetü't-ğarab fi târihi Cähiliyyeti'l-Arab* (nşr. Nusret Abdurrahman), Amman 1982, s. 356-357; Elmallı, *Hak Dini*, I, 972; V, 4272-4273; VII, 5272 vd., 5453-5459; Abbas Mahmûd el-Akkâd, *el-Abkariyyâtü'l-İslâmiyye*, Beyrut 1968, s. 781-784; Cevâd Ali, *el-Mufaşşal*, bk. İndeks; Mustafa Fayda, *Alah'in Kılıcı Halid Bin Velid*, İstanbul 1992, s. 64-78, 81-84; Neşet Çağatay, "Velid b. Mugire", *İA*, XIII, 298-299; K. V. Zetterstéen, "al-Walid b. al-Mughira", *EP* (Fr.), XI, 141-142.

MUSTAFA FAYDA

VELİD b. MÜSLİM

(الوليد بن مسلم)

Ebû'l-Abbâs el-Velîd
b. Müslim ed-Dimaşkı
(ö. 195/810)

Şamlı muhaddis.

119 (737) yılında doğdu. Ailesinin diğer fertleri gibi o da ganimetten devletin payına düşen humus içinde yer alan bir köle olarak Emevî Valisi Mesleme b. Abdülmelik'in ailesinin hizmetine verildi. Abbâsiler iktidara gelince onların mülkiyetine geçti ve Fazl b. Sâlih b. Ali tarafından âzat edildi. Buna rağmen Velîd önceki sahiplerinden Saîd b. Mesleme'ye gidip kölelik ücretini ödeyerek bizzat hürriyetini kazandı (İbn Sa'd, VII, 470-471). Evzâî, Süfyân es-Sevrî, Süfyân b. Uyeyne, İbn Cüreyc, İbn Ebû Zî'b, Leys b. Sa'd ve Mâlik b. Enes gibi muhaddislerden hadis tahsil eden Velîd, İbn Âmir'in talebesi Yahyâ b. Hâris ez-Zimârî, İbn Cemmâz ve Saîd b. Abdülaziz'den kıraat okudu. Kendisinden de Ahmed b. Hanbel, Yahyâ b. Maîn, İshak b. Râhûye, Ebû Hayseme Züheyr b. Harb, Saîd b. Mansûr, Ali b. Medîni gibi muhaddislerin yanı sıra Sahnûn, İmam Şâfiî'nin talebesi Abdullah b. Zübeyr el-Humeydî, İbn Sa'd, İbn Âiz, Ebû Amr İbn Zekvân gibi şahsiyetler hadis öğrendi (İbn Hibbân, IX, 222).

Velîd'in, talebesi Hişâm b. Ammâr'dan yaptığı bazı rivayetler hadis usulünde sâbık ve lâhik konusunda örnek verilir. Hayatının son yıllarında bir süre Remle'de kaldı ve 194 (810) yılında hacca gitti. Dönüşte Medine-Şam yolu üzerindeki Vâdilkurâ'ya bağlı Zülmerve'de muhaddis Harmele b. Abdülaziz el-Cühenî'nin evinde misafir olduğu sırada Muharrem 195'te (Ekim 810) vefat etti.

Rivayetleri *Kütüb-i Sitte*'de yer alan ve çok hadis rivayet ettiği belirtilen Velîd, Şam bölgesinin önde gelen muhaddislerinden olup ricâl âlimleri tarafından genellikle sika diye nitelendirilmekle birlikte hakkında bazı tenkitler de mevcuttur (İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XI, 153-154). Ahmed b. Hanbel, Şamlı muhaddisler içinde Velîd'den daha akıllısını görmediğini ve onun Şam'da en fazla hadis rivayet edenlerden biri olduğunu söylemiştir (Mizzî, XXXI, 92). Velîd'in, Evzâî'nin rivayetlerinin sonraki nesillere aktarılmasında önemli payı bulunduğundan, "Evzâî'nin hadislerini Velîd b. Müslim'den yazdıysanız başkalarına ait rivayetlerden yazamadıklarınıza üzülmeysin" denilmiştir (İbn Ebû Hâtim, IX, 17). Velîd'in Evzâî'den ve diğer hocalarından semâni açıkça ifade ederek yaptığı rivayetler sahih kabul edilmiş, diğer rivayetleri konusunda dikkatli davranılması gerektiği bildirilmiştir. Zira onun özellikle Evzâî gibi hocalarına ait bazı nakillerde tedlîs yaptığı ve bu konudaki uyarıları dikkate almadığı tesbit edilmiştir (Zehebî, *Mizânü'l-iftidâl*, IV, 348). Ayrıca mevkuf ve maktû bazı rivayetleri merfû olarak rivayet etmesi yüzünden "raffâ" diye anıldığı da zikredilmiştir (İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XI, 155). Velîd daha çok fiten, melâhim ve megâziye dair rivayetleriyle öne çıkmıştır. O Dimaşk'ta ve ezberinden yaptığı rivayetlerdeki hataları yüzünden eleştirilmiştir (İbn Receb, II, 608-609), ancak uzun metinli rivayetleri aktarma hususundaki mahareti sebebiyle övülmüştür. Bu bilgidен onun rivayetlerini Dimaşk'ta yazılı olarak muhafaza ettiği anlaşılmaktadır.

Velîd'in yetmiş kitap yazdığı kaydedilmekle birlikte Zehebî'ye göre bunlar irili ufaklı cüzlerdir (*A'lâmü'n-nübelâ*?, IX, 215). Yine de çağın şartları göz önüne alındığında kendisi velîd bir müellif kabul edilebilir. Onun eserlerini iyice öğrenenlerin kadılık için yeterli bilgiyi elde edeceklerinin kabul edilmesi (Zehebî, *Mizânü'l-iftidâl*, IV, 347), söz konusu eserlerin konulara göre tasnif edilmiş hadisleri içerdiğinin bir işareti sayılabilir. Nitekim kendisine ah-

kâm hadislerini içeren *Kitâbü's-Sünen*, ayrıca *Kitâbü'l-Meğâzî*, *et-Târîh* ve *Siyerü'l-enbiyâ*' adlı eserler nisbet edilmiştir (İbnü'n-Nedîm, s. 279; Zehebî, *Tezki-retü'l-huffâz*, I, 303; *Mv.AC*, IX, 303). Bunlardan *Kitâbü's-Sünen*'i Beyhakî'nin *es-Sünenü'l-kübrâ*'da kaynak olarak kullandığı zikredilmektedir (Necm Abdurrahman Halef, IV, 94).

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Sa'd, *e't-Tabakât*, VII, 470-471; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, I, 290; IX, 16-17; İbn Hibbân, *eş-Sikâh*, IX, 222; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist* (nşr. İbrâhîm Ramazan), Beyrut 1417/1997, s. 279; İbn Manzûr, *Muhtaşaru Târîhi Dimaşk*, XXVI, 353-355; Mizzi, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXXI, 86-99; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, IX, 211-220; a.mlf., *Mizânü'l-i'tidâl*, IV, 347-348; a.mlf., *Tezkiretü'l-huffâz*, I, 302-304; İbn Receb, *Şerhu 'İleli't-Türmizî* (nşr. Nüreddin İtr), Dimaşk 1398/1978, II, 608-609; İbn Hacer, *Tehzîbü'l-Tehzîb*, XI, 151-155; a.mlf., *Ta'rifü ehli't-takdis bi-merâtibi'l-meşûfîn bi't-tedlis* (nşr. Abdülgaffâr Süleyman el-Bündârî – M. Ahmed Abdülazîz), Beyrut 1407/1987, s. 134; Hüseyin Atvân, *er-Rivâyetü't-târîhiyye fi Bilâdi's-Şâm fi'l-'aşri'l-Ümevî*, Beyrut 1986, s. 206-208; Misfir b. Gurmullah ed-Dümeynî, *et-Tedlis fi'l-hadis*, Riyad 1412/1992, s. 395-397; Necm Abdurrahman Halef, *İstidrâkât 'alâ Târîhi't-türâsi'l-'Arabî*, Cidde 1422, IV, 94; Ömer Abdüsselâm Tedmürî, "el-Velid b. Müslim ed-Dimaşki", *Mv.AC*, IX, 302-304.

ERDİNÇ AHATLI

VELİD b. UKBE

(الوليد بن عتبة)

Ebû Vehb el-Velid b. Ukbe
b. Ebî Muayt el-Ümevî el-Kureşî
(ö. 61/680-81)

Sahâbî.

Mekke'de doğdu. Babası Ukbe b. Ebû Muayt, Mekke döneminde Hz. Peygamber'e ve ilk müslümanlara eziyet eden müşriklerdendi. Annesi Ervâ bint Küreyz, Resûl-i Ekrem'in halası Ümmü Hakîm Beyzâ bint Abdülmuttalib'in kızı ve Hz. Osman'ın annesidir. Bir rivayette Velid'in Resûlullah henüz hayatta iken doğduğu, Mekke'nin fethi sırasında (8/630) küçük bir çocuk iken dua etmesi için Peygamber'in yanına getirildiği, başına hoş olmayan bir koku sürüldüğü için Resûl-i Ekrem'in ona dokunmadığı şeklinde bilgiler nakledilmişse de bu rivayet, Velid'in Bedir Gazvesi sonrasında (2/624) ve Hudeybiye Antlaşması günlerinde (6/628) görüşme yapmak için Medine'ye geldiğini, fetih sırasında evli ve yaklaşık yirmi yaşında bulunduğunu, fetihden kısa bir süre sonra zekât âmili sıfatıyla görevlendirildiğini bildiren rivayetlerle çe-

lişmekte, bazı âlimler tarafından da münker ve muztarib olarak değerlendirilmektedir (Mizzî, XXXI, 56).

Çocukluk ve gençlik yıllarını Mekke'de geçiren Velid babasının yanında yetişti. Bedir Gazvesi'nde müslümanlara esir düşen akrabası Hâris b. Ebû Vecze'yi kurtarmak amacıyla savaştan sonra Medine'ye gitti ve 4000 dirhem fidye ödeyerek Hâris'i kurtardı. Hudeybiye Antlaşması günlerinde müslüman olup Medine'ye hicret eden kız kardeşi Ümmü Külsüm'u geri almak üzere tekrar Medine'ye gittiyse de Ümmü Külsüm geri dönmek istemedi, Resûl-i Ekrem de onun dönmelerini uygun görmedi. Mekke'nin fethi esnasında Velid de İslâmiyet'i kabul etti. Fetihden sonra Mekke'li gençlerin gönüllerini kazanma düşüncesiyle onlara çeşitli görevler veren Resûlullah, Velid b. Ukbe'yi Mustalikoğulları'na zekât âmili olarak gönderdi (9/630). Ancak Velid görev yerine zamanında gidemediğinden bir kısım kabile halkı onun neden gelmediğini öğrenmek için Medine'ye gitmek üzere hazırlık yaptı. Öte yandan Velid, kabileye yaklaştığı sırada uzaktan onları silâhlı vaziyette görünce kendisine tuzak kurulduğu düşüncesiyle Medine'ye geri döndü ve Hz. Peygamber'e Mustalikoğulları'nın irtidat ettiklerini, hatta kendisini öldürmek için harekete geçtiklerini söyledi. Fakat yapılan araştırma sonunda gerçek durum anlaşılınca şu âyet nâzil oldu: "Ey iman edenler! Fâsıkın biri size bir haber getirirse onun iç yüzünü araştırın, yoksa bilmeden bir millete kötülük ederseniz de sonra ettiğimize pişman olursunuz" (el-Hucurât 49/6; *Müsned*, IV, 279).

Resûl-i Ekrem'in vefatına kadar Mekke'de kalan Velid b. Ukbe, Hz. Ebû Bekir halife olunca Kudâa kabilesinin zekâtlarını toplamakla görevlendirildi. Daha sonra küçük bazı birliklerin başında Irak taraflarına gönderildi ve Mezâr ile Aynüttemr gibi merkezlerin fethine katıldı. Görevini başarıyla tamamlaması üzerine bu defa Ürdün istikametine yollandı. Hz. Ömer döneminde birliğiyle Suriye ve Şam taraflarının ordu kumandanı Ebû Ubeyde b. Cerâh'ın emrine verildi; bu sırada Kinnesrîn ve el-Cezîre'yi fetheden bazı kuvvetlere kumandanlık yaptı. Ardından kısa aralıklarla Rebîa ve Benî Tağlib gibi kabilelere zekât âmili olarak gönderildi. Velid en hareketli dönemini Hz. Osman'ın hilâfeti sırasında yaşadı. 25 (645) yılında Hz. Osman onu yaklaşık beş yıl devam edecek olan Kûfe merkezli Irak genel valiliğine tayin etti. Bu sırada, daha önce fethedilip

elden çıkan Azerbaycan ile Ermenistan taraflarını yeniden ele geçirmek için yola çıkan orduların başında bulundu ve bu bölgelerin tekrar fethedilmesinde önemli rol oynadı. Valiliğinin beşinci yılında içki içtiğine dair haberlerin yayılması ve bu durumun şahitlerle ispat edilmesi üzerine kendisine had cezası uygulandı ve görevden alındı. Medine'ye dönen ve Hz. Osman'ın öldürülmesine kadar (35/655) burada yaşayan Velid daha sonra Irak'a geçerek bir müddet Basra'da kaldı, ardından Suriye'deki Rakka şehrine yerleşti. Fitne dönemi boyunca olaylara fiilen katılmadığı bilinmekteyse de Hz. Ali'ye karşı Muâviye b. Ebû Süfyân'ı desteklediği nakledilmektedir. Velid b. Ukbe Rakka'da vefat etti. İslâm'a girdikten sonra daha çok siyaset, yöneticilik ve cihadla geçen görevleri sırasında insanlara güzel muamele yapan ve halkın dertlerine çare bulmaya çalıştığı bilinen Velid kaynaklarda güçlü bir şair, cesur ve cömert bir kişi olarak tanıtılır. Hadis rivayet etmemişse de iki olay hakkındaki nakli kaynaklarda yer almıştır.

Velid b. Ukbe bir kısmı şahsî hatalarından kaynaklanan, bir kısmı zanna ve iftiraya dayanan çeşitli eleştirilere mâruz kalmıştır. Bu eleştiriler daha çok Hişâm b. Muhammed el-Kelbî, Ma'mer b. Müsenâ, Asmaî ve Ebû'l-Ferec el-İsfahânî gibi hadis ilminde fazla ihtisası olmayan, buldukları her bilgiyi derleyen kimselere, ayrıca Şii müelliflerin abartarak naklettikleri bazı rivayetlere dayanmaktadır. Bu rivayetler, Hz. Peygamber'in Ukbe b. Ebû Muayt'a çocuklarının cehennemlik olduğunu haber vermesi sebebiyle Velid'in de cehennem gideceği (İbn Kesîr, III, 305), onun muhacirlerden ve ensardan olmayıp **tulekâ*** arasında yer aldığı, Kûfe valisi iken içki içtiği, Muâviye b. Ebû Süfyân'ı Hz. Ali'ye karşı savaşması için şiirleriyle tahrik ettiği, kendisi hakkında inen Hucurât sûresinin 6. âyetinde fâsık diye nitelendirildiği şeklinde özetlenebilir. Resûl-i Ekrem'in, Bedir Gazvesi'nde esir düşen Ukbe b. Ebû Muayt'a kendisinin ve çocuklarının cehennem gideceğini söylemesi İslâmiyet'i henüz benimsemedikleri o güne ait bir durum olmalıdır. Ayrıca müslümanlığın önceki günahları silip yok ettiği bilinmektedir. Velid'in tulekâdan olması sebebiyle eleştirilmesi de isabetli görülmemektedir. Zira Mekke fethinden sonra İslâmiyet'i kabul ederek dine büyük hizmetler yapan pek çok müslüman vardır.

Velid içki içmesi yüzünden cezalandırılmıştır. Ancak bu olayı farklı senedlerle